

ניצוץ אחד

בה"י
פרשת
משפטים - שקלים
תשפ"ו

ניצוץ אחד ופרפראות יקרות משיעורי מורנו
הגה"ח ר' דניאל חיים אלתר שליט"א
ראש ישיבת 'פני מנחם' בעיר ק"ק ירושלים תובב"א

יו"ל בסיוע הנגיד הרבני המפואר
הרה"ח ר' מאיר מלניק ומשפ' שיחי
ברוקלין - ניו יורק

ואלה המושפטים
אשר תשים לפניכם
(שמות כא, א)

רזא דאחד
שיחות ודרשות

קבלת עול תורה דווקא בעת הירידה לעולם החומרי
ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם, כי תקנה עבד עברי
שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם (כ"א פ"ג).

גנב במדבר!?

פרשת עבד עברי היא המצוה העשה הראשונה שנסדרה
לאחר מתן תורה. והדבר תמוה, הלא הסביר נותנת
לפתוח את התורה, במצוות של אהבת ה' - בנין בית
המקדש, שבת קודש, וכדומה - מיסודי ועיקרי הדת (עי'
כל יק פ"ג). ומדוע נכתבה דווקא מצוה זו, וכן שאר הדינים
שאחריה, בענייני משא ומתן, אבות נזיקין, וכדומה,
בסמיכות למעמד הנשגב שבו זכו לשמוע מפי הגבורה
את הדברות בטעם העליון, ו'פסקה זוהמתן' (שבת קט"ו. וז"ל
למור ט"ז) וראו בו גילוי אלוקות - 'כשנתן הקב"ה את התורה
פתח להם שבעה רקיעים. וכשם שקרע את העליונים כך
קרע את התחתונים. וראו שהוא יחיד, לכך נאמר 'אתה
הראת לדעת' (ד"ר ד"ר ט"ז, ע"פ ד"ר ז' ט"ז).

והתמיהה כפולה, שכן לכאורה לא נהגה מצוה זו כלל
בהיות בני ישראל במדבר. שהרי כולם היו עשירים, ואין
לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים
לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים' (פסוקים ט"ז), ומי הוא
שנמכר בגניבתו (עי' ר"ת פ"ג ד"ה ט"ז), מדוע יגנובו, ואיך יתכן שאין
לו לשלם. אם כן קשיא טובא, מה ראו על ככה להקדים
ולבאר מצוה זו שאינה מצויה בדור המדבר.

אוזן אינה בת ראייה

עוד צריך ביאור בפרשה זו. דכתיב (לקמן פ"ג ט"ז) 'ואם אמר
יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא
חפשי וגו'. ורצו אדוניו את אדוניו במרצע ועבדו לעולם.
ופירש רש"י (פ"ג ו' ד"ה ו' ע"פ קידושין כ"ג): מילתא מן דמקל. 'ומה ראה
אוזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר רבי יוחנן בן
זכאי אוזן זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנובו' (לעיל כ"ג ע"ג)
שפ"ח כ"ג, והלך וגנב - תרצע. ואם מוכר עצמו: אוזן ששמעה
על הר סיני (ויקרא כ"ה ט"ז ע"פ פ"ח כ"ג) 'כי לי בני ישראל עבדים',
והלך וקנה אדון לעצמו - תרצע'.

ויש לדקדק כאן כמה וכמה.

א. 'ומה ראה אוזן להרצע' - מה שייכת לשון 'ראיה'
באוזן. הוי ליה למימר 'מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף',
וכלשון הגמרא בקידושין (ט"ז).

ב. ועוד, הלא בהר סיני נאמר (לעיל כ"ט) 'וכל העם רואים
את הקולות' - ראייה ולא שמיעה, ואם כן צריך לרצוע את
העין ש'ראתה' 'לא תגנובו', ולא את האוזן.

ג. כ"ק אדמו"ר אדמו"ר ה'שפת אמת' זצ"ל הקשה בשם
זקינו כ"ק אדמו"ר ה'חידושי הרי"מ' זצ"ל (פ"ג משפטים מ"ג, ד"ה
בפסוק אהבתו), הלא לא גנב באוזניו, ונכון היה אפוא לרצועו
בידיו שגנבו, או ברגליו שהולכיהו לדבר עבירה, ומהי
אשמת האוזן ששמעה.

שלש 'תועה' - שלש מניעות

כדי להבין הענין על בוריו, נוסף ונעייין עוד בפרשה,
באמור לקמן (כ"ג ז') 'כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה,
השב תשיבונו לו'. ובמסורה ישנן שלש פעמים 'תועה', הכא,
ועוד לעיל בפרשת וישב (בראשית לו ט"ז) 'וימצאהו איש והנה
תועה בשדה'. ובשלישיה במשלי (כ"א ט"ז) 'אדם תועה מדרך
השכל, בקהל רפאים ינוח'.

זצ"ל (תוספתא ה' פ"ג ט"ז). וכי למה תעלה על דעתך
לרצוע באוזן של שמאל, והרי סתם 'אוזן' האמורה
בתורה של ימין היא.

אלא, מבאר, שאמרו חז"ל במדרש (פסוק ט"ז)
על הפסוק 'ישקני מנשיקות פיהו' (פסוק ט"ז), שכל
דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה היה יוצא מימינו
של הקב"ה לשמאל של ישראל, לכן שפיר היה
מקום לומר שהאשמה תלויה באוזן שמאל, כי
היא זו ששמעה תחילה את הדיבור בהר סיני.

[אמנם לפי זה צריך להבין למה אכן אמרה תורה לרצוע
של ימין. ואפשר לומר בדרך צחות על משקל הפתגם השגור
בפי המון 'הדברים נכנסו באוזן זו, ויצאו מהאוזן השנייה'. לכן
אם הדיבור נכנס בשמאל יצא מימין, שפיר תרצוע אוזן ימין
שנתנה לדיבור לפרוח ולהיעלם...]

ויצאה חנם אין כסף (שמות כא, א)

ריצה לה יצאה לו יותר ממה שריצה לעצמו.
ומה היא היצאה, ללמד שחלף צמיגין

הדרש והמסורה

הביא הגאון רבי אהרן טננבוים זצ"ל (קצרת סמים),
כי רמז יש לכך במסורה. שמצינו בפרשת כי
תצא 'ויצאה ... והיתה לאיש אחר' (דברים כ"ד ט'),
והיינו כאשר היא נהפכת להיות כאיש אחר,
כלומר שהיא עוברת מנערות לבגרות, אזי אף
בזה 'ויצאה חנם'.

וכי יזד איש על רעהו
להרגו בערמה מעם מוֹבְחֵי
תַּקְחֵנוּ לָמוֹת (שמות כא, ד')

עצה למחשבות זרות

המגיד מקוֹזְנִיץ מביא בספרו 'עבודת ישראל'
מאמר המובא בסידור האריז"ל (סידור ר' שמואל סדר הלימוד
באשכנז), אשר קיבל הרמ"ק מפי אליהו הנביא זכור
לטוב: סגולה לאדם שרוצה לבטל מחשבות זרות,
שיאמר את הפסוק 'אש תמיד תוקד על המזבח
לא תכבה' (ויקרא י"ז).

על פי זה ביאר המגיד מקוֹזְנִיץ, שזהו שאמר
'וכי יזד איש על רעהו', היינו היצר הרע שנקרא
'איש' (עי' סו"ט ט"ז). שכאשר יבוא להחטיא את האדם,
'להרגו בערמה', היינו באמצעות מחשבות זרות
של עצות היצר (ועי' בראשית ג' ט'), אזי העצה לכן
היא 'מעם מזבח',

מהפסוק 'תוקד על
המזבח', 'תקחנו
למוֹת', תוכל
לקחת כח להמית
את היצר.

ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מוצא, לומר לך שמשם
סנהדרין אצל המוצא ... לפניכם - ולא לפני גוים, ואפילו
ידעת דדין אחד שם דיני אותו כדיני ישראל, אל תביאם
בערכאות שלהם

המשפטים הם חלק ממצוות ה'

פילוסוף נכרי מלומד טען לפני הגאון רבי יעקב
יחיאל וינברג זצ"ל [בעל ה'שרידי אש'] כי ישראל עצמם
מביאים עליהם את שנאת ישראל בעולם. הרי
אתם אומרים שיהודי כשר לעדות, ואף אם היה
זה בעל-עגלה נחות וחסר השכלה, ואילו הקיסר
וילהלם ירום-הודו בעצמו או המשורר הלאומי
הנאצל אינם כשרים להעיד. ענה לעומתו הרב
בשאלה: ולמה לא תשאל אודות תפילה בציבור,
שאף שם הרי הדין הוא שרק בעל העגלה יוכל
להשלים למנין ואילו הגוי הנכבד פסול. השיב אותו
המלומד הגוי: אין הנידונים דומים. על תפילה
בציבור אינני תמה, כי זו מצוה דתית, ומשכך
תקפה היא רק לאלו השייכים למצוות תורתכם.
אבל קבלת עדות הלא היא ענין של בירור מציאות,
ואיך שייך להשוות את עדותו של היהודי הפשוט
לעדוּתו של הקיסר הנעלה. ענה הרב, כאן נמצאת
טעותך. כסבור אתה כי דיני המשפט הישראלי הם
ישוב סכסוך ממוני גרידא. אך דע לך כי דבר נשגב
הם, שהרי הסנהדרין יושבים אצל המזבח (לפיקס כ"ג).

אשר תשים לפניכם (שמות כא, א)

כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם

סעודת סיום מדי יום

פעם הוזמן הגאון בעל 'ויגד יעקב' מפאפא זצ"ל
[נלב"ע ב' באדר תש"א] לנאום בסעודה שנערכה לרגל
סיום מסכת עירובין. פתח ואמר (עי' נספח ד"ר דרזינסקי
מסכתות. סיום עם מירון, עמ' קס"ו): בנוהג שבעולם בשיעורי
התורה הקבועים אין כל המשתתפים נמצאים מדי
יום ביומו, כי זה מחסר קצת וזה מחסר יותר.
אך כשעורכים את סעודת הסיום אזי מתייצבים
כולם כאחד, איש בל יעדר. אכן דבר גדול הוא,
אך מה טוב ויפה אילו גם בשיעור היומי היו הכל
ניצבים הכן בקביעות איתנה. וקרא על כך המקרא
הזה בדרך צחות, 'אלה המשפטים אשר תשים
לפניהם', אותם המשפטים ודיני התורה הנלמדים
דבר יום ביומו, יהיו בעיני לומדיהם כאילו לפניכם
מאורע חשוב עם 'שולחן הערוך ומוכן לאכול לפני
האדם'. יבואו הכל לכבודה של תורה גם בשאר
ימות השנה, תמידים כסדרם.

ורצו אֲדֹנָיו אֶת אֹנֹו (שמות כא, ו)

הימנית. או אינו אלא של שמאל. ח"ל 'און' 'און' לגורע שום

נכנס באוזן
שמאל ויוצא
בימין

תמה הרבי ר'
העשיל מקראקא

ברכת מזל טוב

לידידנו הנגיד הרבני ר' אליעזר שיינר שליט"א, תומך נאמן במכון 'אור חדש'
לרגל נישואי בתו תח"ב בשנת תש"פ
ע"ב"ה התחן עמיתו ה"ו בן הרה"ח ר' רחמים מרדכי אלנתן שליט"א
יזכר לבני עדי עד, דורות שירים מבורכים, ברכה וס"ד מתוך רוב שפחה ונחת,
בברית גופא ונחורא מעליא, ואך טוב וחסד וירדפם כל הימים
בערכה רבה: ישראל מוזסון ופינסק בורשטיין, בשם מכון 'אור חדש'

אם יקום והתהלך פחיון על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כא, יט)

רפואה לקמצן

במסעו של הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל לאמריקה לאסוף כסף עבור הישיבה בלובלין, נדד בין ערים רבות, אשר בכל אחת מהן קבע לו אכסניה בה היה נפגש עם נגידים מבני הקהילה המקומית. פעם אחת, כאשר נקרא אחד העשירים, שהבין את מטרת ההזמנה, שלח הלה לומר לרב

כי אינו מסוגל לצאת מביתו, יען כי תקפו חולי כבד והוא שוכב במיטתו. נטל הרב את תרמילו ויצא אל מעונו של העשיר. בבואו אליו ראהו והנה מתהלך בנחת בגינת ביתו. נבהל העשיר, והרב הקדים ונימק את סיבת בואו: בשומעי את דבר מחלתך, אמרתי לעצמי הלא עלי לבקרך בחוליך כראוי לכבודך. אכן כעת אני מבין כי נס ופלא קרה עמך, אשר תכף כשיצאתי ובאתי אליך נרפאת כליל. אין זה אלא בזכות כח התורה של ישיבתנו. והמליץ עליו המקרא הזה, 'אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו, הרי שבריא אתה, ואם כן עליך לשלם כפליים: ראשונה 'רק שבתו יתן', לתת עבור הישיבה מתנה הגונה כשאר הנדבנים,

ועוד תשלום נוסף תיתן אתה, שכן 'ורפא ירפא, עבור הרפואה המהירה שקיבלת.

לא יקם כי כספו הוא (שמות כא, כא)

הא אחר שהכסו, אף על פי שזסה מעט לעת קודם שמת, חייב

מבחן המעט לעת

לכאורה נראה הדין כגזירת הכתוב ללא טעם. למה זר ההורג את העבד חייב, ואילו אצל האדון מבדילה התורה בין אם מת תוך יום או לאחר מעט לעת. ואם בא הכתוב בנותן טעם 'כי כספו הוא', הרי הוא גם במת תוך מעט לעת. ומאי שנא.

דוא דאחד - המשך מעמוד א

וכדאיתא במסכת עירובין (סז) 'ברוריה אשכחתי להווא תלמידא דהוה קא גריס בלחישא, בטשה ביה, אמרה ליה, לא כך כתוב (שפ"א-כ טז ה) 'ערוכה בכל ושמורה' - אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך, משתמרת, ואם לאו, אינה משתמרת'.

על כן, מי שלא קיבל את התורה יחד עם עידון החומר, מיד כשעולה בו תאוה לגנוב - הוא גונב, ואם דחוקה לו פרנסתו - הרי הוא מוכר את עצמו עבור ממון, וכך בכל איסורי תורה, אם החומר שלו ימשכנו מטה - ימשך אחריו ויעזוב חלילה את התורה בגין חמורו התועה.

'אוזן זו ששמעה' - לא בשמיעה רוחנית

כאשר האדם תועה אחר 'חמורו' ואינו משעבד את התאוה לרוחניות, אין זה אלא שאוזן זו ששמעה' - במעמד הר סיני השמיעה שלו היתה טבעית לחלוטין, על ידי האוזן, כשמיעת קול הברה בעלמא. לא היתה כאן שמיעה עמוקה ורוחנית, שמיעה הנכנסת לתוך כל אבריו.

וכאשר שומעים באופן כזה, אין זה פלא שהשמיעה אינה פועלת, והתאוה והחומריות גוברות עליה.

אם כן ראוייה האוזן להרצע, למה שמע באוזנו הגשמית. הטענה היא, כיצד היו לו אוזנים לשמיעה גשמית במעמד הר סיני, הרי באותה שעה לא שימשה האוזן כדי לשמוע בשמיעה חיצונית רגילה, השמיעה היתה מסוג אחר, שמיעה נעלית ומרוממת. 'ראו את הקולות', האברים הרגישו והגוף כולו כלא היה באתו מעמד. ואם אדם זה לא התפעל כראוי ויש לו אוזן 'ששמעה' תחת שתהא לו אז שמיעה עמוקה ורוחנית, - צריכה אוזן כזו להרצע.

ולכן דייק רש"י בלשונו הזהב ואמר 'מה ראה אוזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף', 'ראה' דייקא, כי שמיעת הקולות דמתן תורה היתה צריכה להיות בכל האברים, 'ערוכה בכל ושמורה', לא בשמיעת האוזן בלבד, אלא בבחינת 'רואים' את הקולות, שהיא שמיעה פנימית בכל האברים שבגוף.

קבלת התורה בחיי המעשה

אחר הודיע כל זאת, נתנה ראש לשוב לתחלת דברינו, להבין מדוע נאמרו דווקא מצוות אלו - עבדים, קניינים, נזיקין - לאלתר אחר קבלת התורה.

כי אילו אכן מטרת מעמד הר סיני היתה לשעתו בלבד, לרומם ההשגות לעלות בהר ה' ולהשאר שם בתמידות - אז אכן יש לעסוק בסמוך לה במצוות נעלות ונשגבות כבנין בית המקדש והשראת השכינה, מצוות שבת ומועדים, שבהן נגלה כבוד ה'. אבל כיון שהמטרה היתה להעמיק ולקבוע בלבם פנימה את דבר ה', שיכנס בכל אבריו, בכל עצמותיו וגידיו, לראות את הקולות ולזכך את החומר, להפוך את הגשמיות לרוחניות ולהפוך את הלב מלב אבן ללב בשר, עד 'לב השמים' - הימל'דיג, אם כן אדרבה, העבודה היא דווקא עם השור והחמור, עם הקניינים הגשמיים בעולם המעשה, ובזאת תבחנו - שם ניכר ומתברר האם קיבל האדם את התורה ב'שמיעת האוזן' בלבד ועדיין 'חמורו תועה', או שבאמת קיבל את התורה בבחינת 'רואים את הקולות' והיא ערוכה ושמורה בכל אבריו וגידיו.

ביום השבת ובזמני ההתעוררות השונים, קל יותר להתעלות מעל החומר ולהתקרב לגילוי אור השכינה. אבל כאשר יורד האדם מן ההר לתוך ימי המעשה, 'במשוך היובל' והשכינה כביכול נסתלקה מההר, בשעת שובו האהלה לחיי היום יום - שם הוא מקום העבודה לאחר מתן תורה, ושם ניתן להבחין אם קיבל את התורה באמת או בשמיעה בעלמא.

יהי רצון שאכן נקבל את התורה ב'נעשה ונשמע', נקבע אותה בתוך אברינו פנימה באחדות אמיתית עם התורה ויהיו כל מעשינו, ברחוב ובבית, על פי התורה הקדושה ו'אור פניך עלינו אדון נשא' במהרה, אכ"ר.

(משבד ממון שיחא ס"ג פ"ג משפטים ה'תשפ"ט)

דרוש נפלא דרש בזה הגאון רבי שמחה בונם סופר זצ"ל

'השבת סופר' (שערי שמחה משפטים, ד"ה לו חמורו). שלש סיבות עיקריות יש, שמונעות את האדם מלהתקרב אל בוראו ומלקבל עול מלכותו יתברך, והן מביאות אותו לידי עבירה ועון. האחת, חסרון ידיעה, שלא למד ואינו יודע מאומה, ו'אין בור ירא חטא' (פס"ב פ"ג מ"ה). השנית, חומריות האדם ותאוותיו שגוברות עליו ואינו יכול להגביר את נשמתו על גופו ולמשול ביצרו וחוטא לתאבון. והשלישית, שהוא חוטא כיון שרוצה להתחכם ולהשכיל בטעמי המצוות ולעמוד תמיד על המחקר, ומה שאינו מבין בשכלו אינו מתקבל אצלו. וזו הדרך, סכנה ביותר' [כהשכלה הנוראה שהפילה חללים רבים בימיו].

זהו הביאור בשלשת ה'תועה' שבמסורה. הראשון הוא ה'תועה בשדה' - הוא איש שדה, חורש בשעת חרישה, זורע בשעת זריעה, והתורה נזנחת ואינו יודע בין ימינו לשמאלו, וממילא חוטא. התועה השני הוא 'חמורו תועה' - החומריות והתאוה שלו מושכים אותו לחטא. והתועה השלישי הוא 'אדם תועה' - מדרך השכל. הוא סר מדרכו לפי שנוטה רק אחר הבנת שכלו, ורצונו להבין ולהשכיל בכל דבר, ומה שלא יתקבל בשכלו - אינו רוצה לעשות.

'נעשה ונשמע' - כנגד שלש התעויות

לכשנעניין, נמצא, שכאשר אמרו ישראל 'נעשה ונשמע' (פס"ב פ"ג מ"ה) והקדימו העשיה לשמיעה, קיבלו עליהם בזה עול מלכות שמים שלמה, בלא שום יכולת לתעות מן הדרך, על ידי אחת מהסיבות המנויות.

מה שאמרו 'נעשה' - זהו כנגד החומריות המושכת. אנו כן נעשה את המוטל עלינו ולא נגרר אחר יצרנו הרע ואחר תאוות לבנו. נעסוק ברוחניות ונגביר את כח הקדושה ותשוקותיה על כל הטומאה ותאוותיה.

כשאמרו 'נשמע' - ביטלו את המניעה השנית של 'תועה בשדה'. כן נשמע, כן נלמד ונבקש לדעת את רצון ה', ולא נהיה בורים ועמיי-הארץ.

ומה שהקדימו 'נעשה' ל'נשמע' - זה כנגד אותם התועים מחמת 'דרך השכל'. תחלה וראש נעשה, גם בטרם נשמע ונבין הטעם שבדבר. אין העשיה שלנו תלויה כלל בהבנת הענין, אלא די לנו במה שאמר, ונעשה רצונו.

פסקה זוהמתן ויכלו לראות קולות

ואכן באותה שעה נשגבה של מעמד הר סיני, כאשר 'פסקה זוהמתן', ביטלו מעצמם כל קשר וזיקה לחומריות שלהם. ההתעלות שם היתה נשגבה כל כך, מרוחקת מהחומריות כמטחוי קשת.

סביב ההר לא היו בני ישראל משועבדים כלל לחושים הגשמיים שלהם, ויכלו 'לראות את הקולות' מה שגוף חומרי אינו יכול להשיג. דבר ה' נכנס אליהם בכל האברים והגידים, ולא באוזן בלבד.

וכמו שפירש הרבי ר' העניך מאלכסנדר זצ"ל (תשנ"ה לטובה, ולחזקת, ד"ה וסנה, ש"פ דברים ה, יא) 'וההר בוער באש עד לב השמים' - הלהב וההתלהבות היו גדולים כל כך, עד שהלב נעשה 'הימל'דיג' - לב שמימי. לא היו שם אברים גופניים בכלל, הכל נעשה רוחני.

ברם, התנתקות זו מהחומר, לא היתה בפועל אלא לשעה אחת בלבד, וכאשר 'שובו לכם לאהליכם' (דברים ט, טו) נמוגה באחת כל ההתעלות הזו והחומריות שבה למקומה. אבל עיקר עבודת בני ישראל הוא, להמשיך את ההתעלות שבמתן תורה אל תוך חיי האדם, גם 'במשוך היובל' וכשוך הקולות.

חלילה ליתן פתחון פה ליצר הרע לומר, מה שהיה על ההר - ישאר על ההר, ועכשיו לך ועסוק בענייני הגשמיות שלך. אם יהודי לא השיג מ'קבלת התורה' שינוי בהווייתו - לא נשארה התורה טבועה באבריו. יתכן שידע את המצוות והן תהיינה מונחות בראשו כבקופסא, אך עדיין החומריות שלו מנותקת מכך והידיים אינן ידיים של תורה [תורה'דיגע הענט'].

'הזובח את יצרו ומתוודה עליו' (עי סנהדרין מנ), שאם הוא 'אלוקים', בגלל שפגעה בו מידת הדין, 'יחרם', אוי לו למי שתפס לעצמו דרך זו, כי חרם היא. זו הרחוקה מדרכי התשובה. שכן הדרך הטובה היא 'בלתי לה' לבדו, מי ששב מחמת הכרתו את ה' ובושתו הפנימית ממיעוט עבודתו נוכח כל טובותיו של ה' עמו.

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך (שמות כב, כד)

אם אתה משמח את שלי

פירש האלשיך הקדוש, 'אם כסף תלוה את עמי', לסייע ידי נדכאים ולמלא צורכי האביונים, 'את העני', היינו הקב"ה, שעומד תמיד לימין העני (עי מהלל קט, ל), 'יהיה עמך', לברכך ולהצליח את כל מעשי ידיך.

אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר (שמות כב, כז)

אזהרה לנשיא שלא יקלל

אמרו בזה (עי שטס לעם לרבי שטס כאכרי מנחל. עמ קס). ועי אמרי חיים לרבי נחום מבורשטיין [לנצח מנחל] מטה ע"ה (כ) כי המקרא נדרש אף כלפי הדיין והנשיא עצמם. אתה הדיין, אמנם ראוי אתה לכבוד מצד העם, אך 'לא תקלל', אל תקפיד ואל תקלל את הבאים לפניך, אף אם לא נהגו כך כראוי. 'ונשיא', ואתה הנשיא, אמנם נשיא בישראל אתה, ובני ישראל מחויבים לכבד אותך כפי מעמך, אך אם בכל זאת יש מי שאינו מכבדך כערכך, מכל מקום 'בעמך לא תאור', אל תאור את בני עמך. ובוזה דרשו את המסורה, ד'לא תאור' דהכא, עם 'לא תאור את העם כי ברוך הוא' (במדבר כב, י), דאין המקרא אמור אלא שלא יקלל את העם.

ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה מרפה לא תאכלו לכלב תשלבון אתו (שמות כב, ז)

רגלי חסידיו ישמור

כתב ה'שפת אמת' מברעזאן זצ"ל, לבאר את הפסוק על פי מאמר חז"ל (חולין ה) שצדיקים אין הקב"ה מביא להם תקלה. ובפרט במידי דאכילה (שם חר"ה לדיקס עמק). זהו שאמר 'ואנשי קודש תהיון לי, אם תקדש את עצמך ללכת בדרכי הצדיקים, אזי תזכה ש'בשר בשדה טריפה לא תאכלו', אשמור שלא יזדמן לפיך בשגגה בשר טריפה וכל דבר איסור.

אל תשת ירך עם רשע להיות ער חכם (שמות כב, יא)

לחבור לעדות עם השטן

איתא בשם הרה"ק רבי מרדכי מנעשני זצ"ל (רש"י לז), וכן בשם הרה"ק רבי משה מפשעווארסק זצ"ל (סנהדרין יס"ב פ"ה ד"ה כי תלך מנחל) ועוד (עי אמרות משה מהר"ק מאגריץ י"ז), שיהודי החוטא חלילה, השטן עולה ומקטרג עליו, ומספר את חטאו לפני בית דין של מעלה. אך מיד משיבים לו בשמים שאין עדותו מתקבלת, שכן אינו אלא עד אחד, ואין עדות אלא בשני עדים. מה עושה השטן, יורד לעולם

ובזכותו נעצרה המגפה, 'ויעמוד בין המתים ובין החיים' (עי במדבר י, יג ועי מדרש הגדול במדבר כה, יא ועי ר"ף על עין יעקב סנהדרין פ"ג אות ק). והוא אשר אמר עליו דוד (מהלל ק, ל-ל) 'ויעמוד פינחס ויפלל, ותחשב לו לצדקה', כי פעל במעשיו כמעשה הצדקה, אשר מקרבת לחיים ומרחיקה מן המוות.

על פי זה המליץ ה'תפארת שלמה' זצ"ל (נפרשת שקלים) בהאי קרא, כי על ידי 'יחצו את כספו', שהוא מחצית השקל, 'וגם את המת יחצו', מפריד ומרחיק הוא בין אותיות 'מת', וניצול ממיתה.

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ונגב מבית האיש אם ימצא הנגב ישלם שנים. אם לא ימצא הנגב ונקרב בעל הבית אל האלהים (שמות כב, ו-ו)

ניצול הרצונות הכוחות

מוסר כליות הביא ה'חתם סופר' זצ"ל (חורט משה) בשם רבו הגדול רבי נתן אדלר זצ"ל, שדרש את הפסוק כמין חומר. 'כי יתן איש זה הקב"ה, שנאמר ה' איש מלחמה' (שמות טו, ז); 'אל רעהו' אלו בני ישראל שנקראו רעים למקום, שנאמר 'למען אחי ורעי' (מהלל קכ"ב, ט); 'כסף או כלים' היינו כיסופין וכלים שהקב"ה נותן לאדם, רצונות וכוחות; 'לשמור', שעליו להיות אחראי על כל אותן המתנות שקיבל משמים; 'וגנב מבית האיש, אם ימצא הנגב ישלם שנים', אם מעל האדם ולא ניצל אותם לעבודת ה', אלא לענייני העולם הזה, ככל ועודנו נמצא בגניבתו ובמעלו, יענש בכפליים, כמה דאת אמר 'כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה' (שפי"ה ט, ג). אך 'אם לא ימצא הנגב', היינו ששב בתשובה, אזי 'ונקרב בעל הבית אל האלוקים'. לא זו בלבד שלא נענש, אלא אדרבה, עוד זוכה להתקרב ביותר. שהרי 'מקום שבעלי תשובה עומדין, אין צדיקים גמורין יכולים לעמוד בו' (עי ברכות לז; סנהדרין ע"ג).

וזכר לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו (שמות כב, י"ח)

דרכי תשובה

כמה דרכים הן שבהן יבוא האדם לידי תשובה, וכפי שמנאן ב'חובות הלכות' (שער השבוע פ"ז) זו למטה מזו: הראשון הוא השב מחמת ידיעת ה' והכרתו בחובותיו כלפי אלוקיו, שהוא ביותר ראוי לסליחה ולכפרה. אחריו הוא השב מחמת תוכחה של נביא או מוכיח בשער. השלישי הוא מי שהתעורר לתשובה מחמת שראה בפורענותם של רשעים. והאחרון הוא מי שפקדוהו רעות רבות וצרות, ובהתעטף עליו נפשו קרא אל ה' מיגון השאול, לחזור ולקבל עליו עול מלכותו ולשוב בתשובה כדי שתסור מעליו מידת הדין. 'והוא הרחוק שבשבים לקבל האלוקים תשובתו ולמחול חטאו', שכן אין תשובתו אלא מחמת היסורים והנגעים שפקדוהו, ונדרש היטב לזכך את לבבו שתהיה תשובתו כנה ושלמה.

מצא ה'דרכי תשובה' ממונקאטש זצ"ל (תפארת נעים) רמז לכך בהאי קרא, כי 'זובח' הוא רמז למה שאמר

ברכת מזל טבא

לידינו הרה"ח ר' יצחק גלבר שליט"א הפועל ברוב כשרון והתמסרות למען הפצת התורה לרגל היכנס בנו הבה"ח שלום שכנא ה"ו לעול תורה ומצוות יזכה לרוב נחת וקדושה מטעם וטעם יוצ"ח, מתוך ברכה והצלחה, שפע והרחבה וכו"ס מאחלים בהערכה רבה: מערכת 'אור חדש'

אך הרה"ק מקוצק זצ"ל (נפלאות השמות [פיעטורקוב תרל"ז] נפרשקן: אמת ואמונה, רצ"ב) [נבל"ע כ"ב בשבט תרי"ט] אמר בזה טעם נאה. כי קיימא לן [נטיץ לט] שהמפקיר עבדו יוצא לחרות. על כן אם הכה האדון את עבדו במכה רבה כזו, אשר יש בה כדי להמית, והוא אכן נפל למשכב ומת תחת ידו, אות הוא כי הפקירו האדון ואינו חש לשלומו כלל. על כן נחשב באותו רגע כמי שיצא לחרות, ורבו חייב על הריגתו כעל כל זר, שהרי ההורג בן חורין חייב מיתה. מה שאין כן אם יום או יומיים יעמוד, שאז מתגלה שלא היתה זו הכאה שיש בה כדי להמית, שוב לא נחשב כמפקיר עבדו, ואף אם בסוף ימות העבד, אינו חייב. והדבר מדויק בטעמא דקרא שמסיים 'לא יוקם כי כספו הוא', כי הוא עדיין נחשב ככספו הואיל ולא הפקירו עד מוות. [ועיין עוד בזה בחדא פלפלתא (שמות, סי י"ב אות ז)].

או פי יכרה איש פר (שמות כא, לג)

אם על הפתיחה חייב, על הכרייה לא כל שכן, אלא להציא כורה אחר כורה

על הקריאה לא כל שכן

שאלו פעם את המלבי"ם, מאחר שידוע (עי ש"ת מהר"ם מריזניצ'ה דפוס פראג סי' אכ"ג ד"ה חרם) חרם דרבינו גרשום לא לפתוח מכתב הממוען לחברו, מה הדין במכתב שהוא פתוח ועומד, ואינו מחוסר פתיחה, האם מותר לקרוא הימנו. ושכיח הוא בגלויות דואר [שהחלו לצאת בסוף ימי המלבי"ם], שמלכתחילה נכתבות הן בנייר פתוח וגלוי. נענה ואמר בלשון מליצה 'אם על הפתיחה חייב, על הקריאה לא כל שכן?'... (דברי תורה ודעות חולין [פיעטק מרל"ז] קט) [וכבר נמצא כך בדברי ה'מרכבת משנה' (עי עיטור ספרים, סוף הספר) שהמליץ כן בלישנא דהאי קרא כלפי קריאת מכתב של חברו].

בעל הבור ישלם (שמות כא, לד)

בעל הבור - בעל התקלה, אף על פי שאין הצור שלו, שעשאו צרשות הרצים, עשאו הכתוב צעליו להסתחייצ עליו צנוקין

בעל מחבר ספר

אמרי אינשי בדרך הלצה בטעם הדבר שנקרא מחבר ספר 'בעל המחבר ספר' ולא סתם 'מחבר ספר'. כי כתב רש"י כאן 'בעל הבור - בעל התקלה, אף על פי שאין הבור שלו'. על כן שכיח במחברים שאין הספר דווקא מתורגמן, ורק נקראים על שמו. לפי זה שפיר נאה לשמם 'בעל מחבר' - 'אף על פי שאינו שלו'...

יחצו את כספו וגם את המת יחצו (שמות כא, לה)

מחצית השקל

בענין מחצית השקל, הביא הגאון רבי דוד מלידא זצ"ל [מעתיק השמועה של הרבי ר' העשיל, ומגדולי תלמידיו] (עי עיר מקלט, מטה ק"ד הור"ט) בשם דורשי רשומות, כי תיבת 'מחצית' מורה על מעלת הצדקה. שכן אותיותיה החיצוניות הן 'מת' רח"ל, והקרובות יותר אל האמצע הן אותיות 'חי', והמרכז הוא האות צ', הרומזת לצדקה. כי הוא קרוב לחיים ורחוק ממיתה. כאממר החכם מכל אדם (מש"י, ט) 'וצדקה תציל ממוות'.

וכן נאמר גבי פינחס 'השיב את חמת' (במדבר כה, י), אשר 'חמתי' הוא קרוב למיתה ורחוק לחיים, שאותיות 'מת' קרובות זו לזו, ואילו האותיות 'חי' רחוקות ומובדלות. ופינחס השיב את חמתי

נציבי מכון 'אור חדש'

אשר נשא לבם אותם להיות עמודי התווך
ופטרוני המכון בהפצת סעינות התורה והחסידות

אלה יעמדו על הברכה

הרב שלמה חנוך אברמצ'יק ומשפחתו שיחיו
פלעטבוש - ניו יורק

הרב נפתלי צבי אברמצ'יק ומשפחתו שיחיו
ליקווד - ניו גרזי

הרב אליעזר דוד איצקוביץ ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב שלמה יוסף בידרמן ומשפחתו שיחיו
מנסי - ניו יורק

הרב ירמיה בראך ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב חיים אברהם בראך ומשפחתו שיחיו
ליקווד - ניו גרזי

משפחת בריך הנכבדה שיחיו
ירושלים - ישראל

הרב ישראל שמעון בריקמן ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב יהודה לייב אברהם גוטמן ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב יוסף ברוך גליקסמן ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב אברהם יעקב גרינשטיין ומשפחתו שיחיו
פלעטבוש - ניו יורק

הרב ידידיה גרינשטיין ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב שלמה הלר ומשפחתו שיחיו
ליקווד - ניו גרזי

הרב שאול וואסערטהייל ומשפחתו שיחיו
סומס ריב - ניו גרזי

לע"נ הרה"ח ר' מאיר בן הרה"ח ר' שמחה יצחק זאציאן ז"ל
נלב"ע ג' בסיון תשס"א

הרב מנדל טייטלבוים ומשפחתו שיחיו
לונדון - אנגליה

הרב חיים בער יוסטמן ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב אהרן לב ומשפחתו שיחיו
ירושלים - ישראל

הרב יעקב יוסף לב ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

לע"נ הרה"ח ר' אפרים מנחם בן הרה"ח ר' אברהם יצחק לנדא ז"ל
נלב"ע כ"ו בסיון תש"פ

הרב יעקב זעליג לנדא ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב חיים דוד מונדרוביץ ומשפחתו שיחיו
ליקווד - ניו גרזי

הרב דוד מרגליות ומשפחתו שיחיו
לונדון - אנגליה

הרב יעקב מאיר פיגא ומשפחתו שיחיו
ליקווד - ניו גרזי

הרב שלמה פעדער ומשפחתו שיחיו
וויליאמסבורג - ניו יורק

הרב מרדכי צבי קאהן ומשפחתו שיחיו
לונדון - אנגליה

הרב מרדכי יהודה הלוי קליין ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב אברהם משה קראוס ומשפחתו שיחיו
לונדון - אנגליה

הרב יעקב קריימן ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

הרב יוסף שטרייכר ומשפחתו שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

משפחת שקאף הנכבדה שיחיו
שקט - אילינוי

הרב מאיר שרייבער ומשפחתו שיחיו
ציריך - שווייץ

עיצוב ועמוד: 217-130-0527

וְיָרָא לֹא תִלְחֹץ ... וְיִשֵּׁשׁ שְׁנֵים תִּזְרַע אֶת אֲרֻצְךָ
... וְהִשְׁבִּיעַת תְּשֻׁמְמָנָה וְנִמְשָׁתָה (שמות כג, ט-יא)

מה ענין שמיטה אצל גר

אמרו בזה כי לא לחינם נסמכה שמיטה אצל גר. אחר
שבאה השמיטה, ואין לאדם את מבטחו בנחלתו, ואינו
אוכל אלא מן ההפקר המצוי לכל, מעתה יבין ללבו של
הגר, אשר אין לו חלק ונחלה, ולא אח ותומך.

אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנֵיתִי (שמות כג, כ)

מקומי ניכר כנגדו

קדושה במקום שיש התנגדות

רמז בלשון רש"י כתב הרה"ק האמרי שאול ממודיץ
זצ"ל (ש"ס ברכה, ד"ה אל המקום ה"ה), היכן 'מקומי ניכר - כנגדו',
במקום שיש התנגדות לקדושה. כשהיצר מושך ומפתה
בעוז, שם ניכר מקום כבודו, ועל ידי ההתגברות מגלים
קדושת השראת השכינה.

אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (שמות כג, כו)

ימי שנותינו

ב'צורר המור' מובא, שמה שאמר דוד המלך 'ימי
שנותינו בהם שבעים שנה' (תהלים ס"ד), אין בכלל זה שנת
הלידה ושנת המוות. נמצא שיש לו לאדם ע"ב שנות
חיים. זהו את מספר ימיו אתן לך כמנין 'אמלא'. שהוא
א' בתחילה וא' בסוף, ושבעים באמצע.

ומוסיף עוד שמה שאמר דוד 'ואם בגבורות שמונים
שנה', הריהו מרומז בגימטריא של תיבת 'ימיו'.

עֲלֵה אֵלַי הֶהָרָה וְהָיָה שָׁם (שמות כד, יב)

אצל הרבי או ביריד

סיפר הרה"ק ה'דברי ישראל' ממודיץ זצ"ל על חסיד
אחד שנתעורר לנסוע לשבת לזקנו הרה"ק רבי יחזקאל
מקוזמיר זצ"ל. בתוך כך עלה בדעתו כי הנה ביום
שלישי מתקיים היריד, ואם ימתין לקבל ברכת פרידה
מרביו במוצאי השבת, לא יספיק להגיע ליריד. על כן
החליט שישע מקוזמיר מיד בצאת השבת מבלי לקבל
ברכת פרידה מרביו. בבואו לקוזמיר בערב שבת, נכנס
לרבי לקבל שלום, אך הרבי תפסו במחשבתו, ואמר לו
'שלום עליכם' ו'צאתכם לשלום'. הלא כבר מחשבתך
על צאתך, וממילא אינך שווה כאן כלל בשבת. מיד
התנער אותו החסיד והכריז: רבי, אני נשאר כאן. או אז
קיבלו בחביבות ובמאור פנים. בזה פירש (פאן ד"ה פלה) להאי
קרא, 'עלה אלי ההרה', אבל 'והיה שם'. כבר באת, אז
היה כולך לגמרי. אל תבוא הנה כשמחשבותיך נתונות
כבר ביעד הבא, ביריד.

ברכת מזל טבא וגדיא נאה

לידידנו הרה"ח ר' יעקב זעליג לנדא שליט"א, מנציבי המכון ותומכיו
לרגל הולדת נכדו שיתחיל
בן לבנו הרה"ח ר' נחמיה שליט"א, חתן הרה"ח ר' משה ברוקביץ שליט"א
יזכו תוריו וקנין לחיות נחת סכל וצ"ח, ברוב שפע וברכה וס"ד, בברית נופא ונהורא מעילא, וזר טוב וחסד כל חסידים
בהוקרה ובהערכה: ישראל מוזסון ופינחס בורנשטיין, בשם מכון 'אור חדש'

הזה ומחפש עד נוסף. כיון ששומע מי שמדבר לשון
הרע בגנותו של אותו חוטא הרי הוא מצרפו עמו לעדות,
ועדות שניהם מצטרפת כנגד החוטא. לכן מזהירה
התורה ואומרת 'אל תשת ירך עם רשע' המקטרג,
'להיות עד חמס' יחד אתו. אל תדבר לשון הרע ובכך
תימנע מלהיות לשותף ליצר המשטין.

כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׁוֹנֵאךָ
רִבִּין תַּחַת מִשְׁאֹו וְחִדְלָת מַעֲזוֹ לֹו
עֶזְב תַּעֲזוֹב עִמּוֹ (שמות כג, ה)

שיעור השנאה

חידש הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל (טעמא דקרא), הלא
להלכה קיימא לן כי פריקה קודמת לטעינה (כ"מ ל"ג),
מלבד בחמור שונאך, שאז טעינתו קודמת לפריקת
חברו, והטעם, 'כי היכי דניכף ליצריו'. שיתגבר על
שנאתו את חברו. אבל כמה הוא שיעור השנאה שבו
יש דין 'שונאך' שיש להקדים טעינתו לפריקת חברו,
השיעור הוא כשאני שונא אותו כל כך, עד שאיני מוכן
לעזור לו, שבזה יש כפיית יצרו לעזור לו על אף שאינו
רוצה בזה. שכן זהו עיקר טעם הדבר, לכוף עצמו נגד
רצונו שלא לסייע. יוצא אפוא כי אם שנאתך קלה,
כגון שרק אינך מברכו לשלום, אבל אם יפול תעזור
לו, על שנאה כזו אין דין קדימה בטעינה לשונא. רק
כשהשנאה כה גדולה עד שאינך חפץ לעזור לו בצרתו,
אז עליך להקדימו, כדי לכוף את יצרך.

על פי זה ביאר לישנא דקרא, 'כי תראה חמור שונאך
רובץ תחת משאו', וכמה שיעור שנאה עד כדי אשר
'וחדלת מעזוב לו', על כיוצא בזה אני מצוה כי 'עזוב
תעזוב עמו', הקדם לטעון עמו קודם שתפרוק לאוהבך.

מִדְבַּר שֶׁקֶר תִּרְחֹק (שמות כג, ז)

מיגור השקר לפני קניית האמת

סיפר החסיד הנודע רבי ישראל שמעון קסטלניץ ז"ל
(מקדים לחתן, כאף) על רבי יצחק אייזיק אייזן ז"ל שנסע לרבו
הרה"ק רבי אשר מסטולין זצ"ל, והגיש לרבו קוויטל, בו
כתב כי משאלתו לזכות למידת האמת. אמר לו רבו:
תמיהני, דוד המלך אומר בתהלים 'דרך שקר הסר ממני'
(תהלים קי"ט, טו), כי תחילה יש לעמול רבות כדי להתרחק מן
השקר, ואין אתה כבר אווזו ברכישת האמת.

עוד מסופר (בנרדיתו מרכ"ב מ"ד) על הרה"ק רבי פנחס
מקוריץ זצ"ל שנתפרסם במיוחד במידת האמת, שאמר על
עצמו כי עשרים ואחת שנה עמל על מידת האמת: שבע
שנים לדעת מהי אמת, שבע שנים להסיר את השקר, ועוד
שבע שנים לקנות את האמת. לפני שחמדת לך להיות
'איש אמת', עליך ללמוד תחילה מהי בכלל האמת, ועוד
להתייגע טובא לעקור ממך השקר, או אז תוכל לעמול
על מדת האמת.

לעילוי נשמת

מרת בלומה שקופ ע"ה בת הרה"ח ר' יחיאל מיכל ז"ל
נלב"ע כ"ב בשבט תשכ"ט

הנוצח על ידי בני משפחתה שליט"א

• זמני השיעורים והדרשות בימות החול ובשבתות בביהמ"ד 'ארי שבחבורה', ארגמן 4 ירושלים •

6:15 - שיעור בתלמוד ירושלמי	מנחה עד ש"ס: 10 דק' לאחר זמן הרה"נ	מנחה ש"ק: בזמן הרה"נ
6:35 - שיעור דף היומי בבלי, לאחרי"ב תפילת שחרית,	בין קבלת שבת לתפילת ערבית	דעוא דרעיון בהשתתפות מורנו הרב שליט"א
אחר תפילת שחרית שיעור בחושבן דש"י	דרשה מענייני הפרשה ודברי התעוררות	בשיחת כיבושין ורעותא דלבא
יום חמישי בשעה 21:15 שיעור בספח"ק שפת אמת		